

HISTÒRIA

MIQUEL BERNIS
BARCELONA

“Feia dos o tres dies que havien arribat els *nacionals* a Barcelona, quan entre deu i onze hores del matí va presentar-se al Servei un militar (crec que era tinent meteoròleg) acompanyat de dos soldats”. Aquest és l’instant precís en què desapareixia el primer Servei Meteorològic de Catalunya explicat pel seu director, Eduard Fontserè. El moment més negre de la meteorologia catalana.

Demà a dos quarts de set del vespre es presenta a l’Institut d’Estudis Catalans 1939: *els núvols confiscats*, la transcripció d’un manuscrit del 1947 en què Eduard Fontserè explica a petició de Rafael Patxot els detalls de les últimes i lamentables hores del primer Servei Meteorològic de Catalunya. Josep Batlló i Montserrat Busto s’han encarregat de la transcripció i de posar context a un relat que ajuda a entendre les presses de les tropes franquistes per desmantellar el servei i confiscar-ne tots els documents, en un acte que el mateix Patxot definiria com a “no de guerra, sinó d’odi”.

Patxot i Fontserè, Fontserè i Patxot: no es pot entendre la meteorologia catalana sense aquests dos cognoms. Rafael Patxot, astrònom i meteoròleg, va tenir des de ben aviat un gran interès per l’estudi dels núvols. El 1919 es produeix un fet clau en la seva vida: mor

Patxot i Fontserè
Amb els estudis sobre núvols van catapultar la meteorologia catalana durant els anys 20

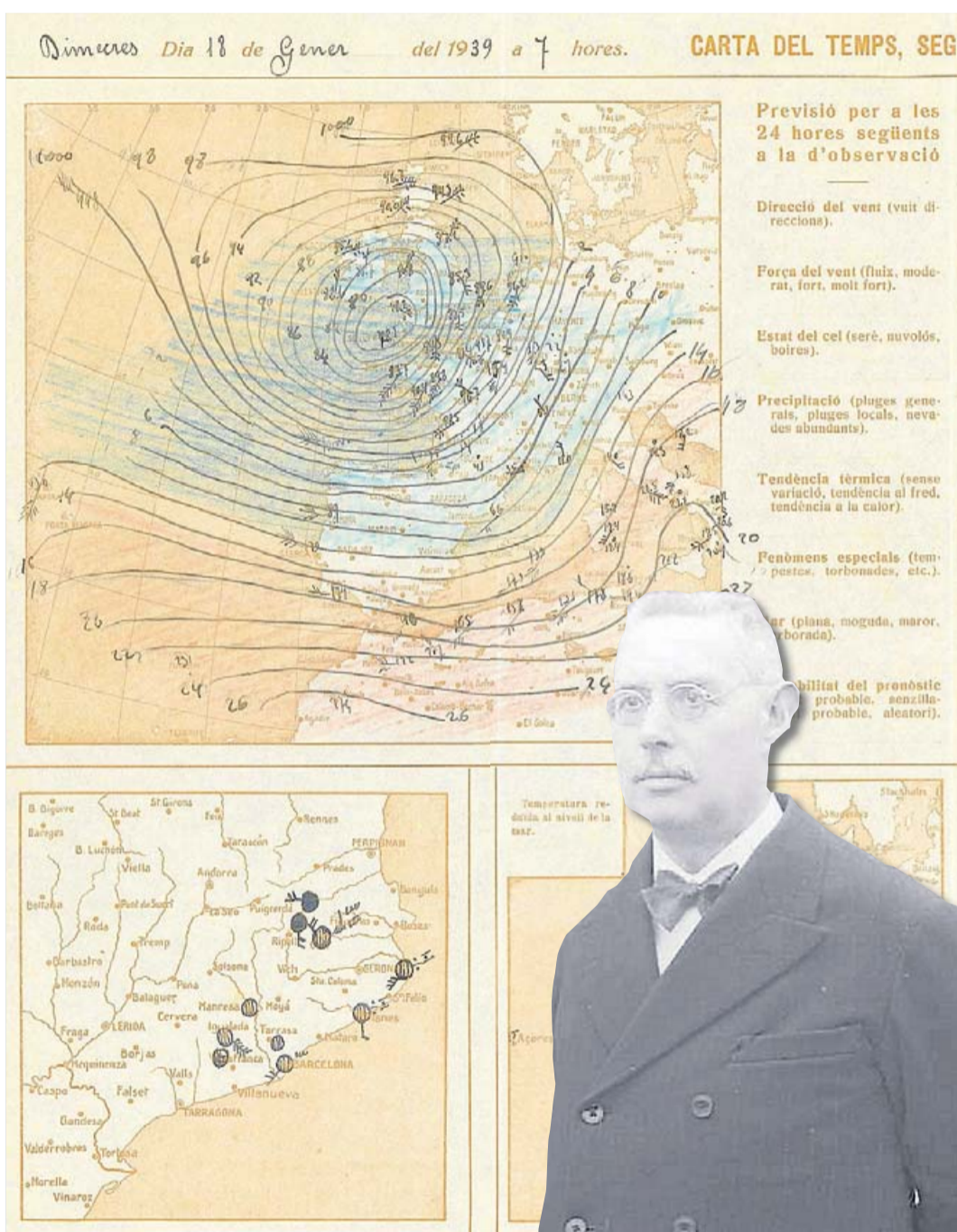
la seva cunyada Concepció Rabell, que li encarrega gestionar la seva fortuna i dedicar-la a obres culturals. A partir de llavors serà un dels grans mecenes de la cultura catalana d’aquells anys. Precisament el 1919 Patxot estava enfortint els seus vincles amb Eduard Fontserè, meteoròleg, astrònom i sismòleg, persona inquieta i dinàmica, gran impulsor d’un servei propi de meteorologia a Catalunya que començaria a funcionar el 1921.

En paral·lel, junts van obrir una secció d’estudi dels núvols que va subvencionar Patxot mitjançant la Fundació Concepció Rabell i Civils. Amb dues càmeres separades per 400 metres amb les quals feien fotos simultàniament al cel, havien construït una base fotogramètrica per estudiar detalls dels núvols, com ara l’altura. Van començar a fer observacions cada dues hores i van acumular una col·lecció de dades i clixés que aviat va despertar l’interès internacional.

Patxot i Fontserè van publicar el 1925 un *Atlas elemental de núvols*. L’obra es va publicar en català i francès, cosa que no va agradar al llavors director del Servicio Meteorológico Nacional, Enrique Masseguer, que va trametre a Fontserè per carta el seu disgust: “*El catalán, muy digno y grato para todos, debe ir siempre acompañado del idioma nacional*”, li deia.

El penós final de l’era més brillant de la meteorologia catalana

Un manuscrit recuperat relata com els franquistes van fulminar el primer Servei Meteorològic de Catalunya

El treball i les connexions internacionals de la meteorologia catalana continuarien creixent els anys següents. S’estava gestant un atlas de núvols a escala mundial i Fontserè va aconseguir que Barcelona fos la seu d’una de les reunions de la Comissió Internacional per a l’Estudi dels Núvols. L’atlas avançava a bon ritme però la comissió no tenia clar com es pagaria l’edició de l’obra. Rafael Patxot va oferir 150.000 francs, amb una condició a canvi: a part d’anglès, francès i alemany, les llengües oficials de l’organització meteorològica mundial, l’atles es traduiria també al català.

Eren anys d’esplendor de la meteorologia catalana i segons un dels autors del llibre 1939: *els nú-*

01. Mapa del temps del 18 de gener del 1936 que es conserva a l’Institut Cartogràfic.
02. Eduard Fontserè. INSTITUT CARTOGRÀFIC I GEOLÒGIC DE CATALUNYA

vols confiscats, el sismòleg i historiador Josep Batlló, el Servei Meteorològic de Catalunya no va tenir grans problemes per continuar funcionant ni tan sols amb la dictadura de Primo de Rivera. De fet, el 1927 es van fer les primeres cròniques del temps radiofòniques de la Península, a Ràdio Barcelona, i dos anys més tard una part de la locució ja es feia en català amb l’excusa que els pagesos i pescadors no entenen el castellà.

Quan va començar la guerra, Patxot es va exiliar a Suïssa, i de seguida va tómer per tota la feina feta fins llavors. El juliol del 1937 ja li deia per carta a Fontserè: “Jo crec que el veritable problema nostre vindrà després”. Tot estava pensat i tramitat per portar documents i clixés a Suïssa, però garantir el transport fins a la frontera es va convertir en una missió impossible.

Gairebé un any més tard, el servei, llavors situat a l’Escola Industrial, va rebre l’atac d’una bomba que “esmicolà sis pisos” però, segons relaten Fontserè i un dels seus fotògrafs ajudants, “aquest fet no minvà pas l’arrelat sentit del deure que tenia tot el personal del servei, el qual reprengué immediatament les seves tasques”. De fet, l’activitat del Meteorològic de Catalunya va continuar fins just abans de la caiguda de Barcelona, com testimonia la carta del temps del 18 de gener del 1939 que acompanya aquest text.

La solució per protegir dels bombardejos la feina feta va ser portar tot el material al Tibidabo, a l’Observatori Fabra. El tinent Beloso i els seus homes van trigar un sol dia a buidar tots els treballs que hi havia guardats a l’observatori del Tibidabo. “El material del servei fou vandàlicament destruït”, explica Fontserè, que també destaca: “Un dels nostres millors aparells de ràdio fou regalat a uns soldats que feien guàrdia a la porteria de Can Batlló”.

Saqueig
Militars meteoròlegs van confiscar tota la feina de més de deu anys en un sol dia

Uns mesos més tard dels fets, el tinent Beloso va citar un dels ajudants de Fontserè i li va explicar que li “dolia molt”, “que tot ho havia fet complint ordres superiors”. Li va confessar que tenia aquesta consigna: “*Meta VD. un puntapié a todo lo que sea Servicio Meteorológico de Cataluña*”.

Patxot i Fontserè van intentar recuperar tots els documents i clixés, i és precisament per això que Patxot demana a Fontserè el relat més exacte possible dels fets. Segons explica a les seves memòries, el 1942 Rafael Patxot va arribar a rebre a Suïssa la visita del llavors director del Servicio Meteorológico Nacional, Luis Azcárraga, que li va prometre accés al seu arxiu (no la propietat) a canvi d’acceptar el nou estatut. Patxot li va respondre amb un “*Non serviam!*”

Segons Josep Batlló, Eduard Fontserè va morir pensant que una bona part del material s’havia destruït, però el cert és que durant els anys 80 el llavors Instituto Nacional de Meteorología va tornar gairebé tot el que s’havia confiscat. Segons Batlló, s’hi van trobar a faltar treballs de fenologia i alguns clixés de núvols, però el gruix de la feina de l’època es conserva a l’Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya.